

Література

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кравчук Н.В. Конвенция о правах ребенка ООН как инструмент защиты семейных прав ребенка в России // Гос. и право. – 2006. – № 4. – С. 48-53.
3. Чефранова Е.А. Сделки, заключаемые между супругами // Юрист. – 2005. – № 1. – С. 37-44.
4. Научно-практический комментарий Семейного кодекса Украины / Под ред. Ю.С. Червоного. – К.: Истина, 2003. – 520 с.
5. Порева Л. Способи оплати аліментів на дітей // Вісник прокуратури. – 2006. – № 3. – С. 110-115.

УДК 347.19

В.В. Петров

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Українські науковці досить тривалий час досліджують питання та вирішують проблеми правосуб'єктності юридичної особи. Цей шлях було започатковано давно, та він набув актуальності з моменту здобуття Українською державою незалежності. З отриманням незалежної держави українські правознавці отримали і купу питань щодо національного законодавства. Поряд з важливим для економіки молодій державі питанням поняття та видів юридичної особи постало питання особливості правосуб'єктності юридичної особи.

Теорія цивільного права визнає, що юридичні особи, поряд з особами фізичними, також мають свою правоздатність та дієздатність (правосуб'єктність). Правосуб'єктність дозволяє розглядати певну особу не лише як абстрактного суб'єкта права, а як суб'єкта конкретних правовідносин, при цьому нерозривний зв'язок правосуб'єктності із суб'єктом права є однією з правових аксіом. Проте саме поняття правосуб'єктності трактується по-різному залежно від співвідношення двох категорій: “правоздатність” і “дієздатність”.

Радянська цивілістична теорія, а також радянське цивільне законодавство протягом всієї історії їх існування та розвитку виходили з того, що, подібно до правосуб'єктності фізичних осіб, правосуб'єктність юридичних осіб розкривається через категорії право- та дієздатності, специфіка яких, порівняно з право- та дієздатністю осіб фізичних, полягає в одночасності виникнення та спеціальному їхньому змісті (спеціальна право- та дієздатність). Більшість цивілістів сучасності також сходяться на думці, що правосуб'єктність – це єдність правоздатності та дієздатності. Однак існують і інші точки зору на цю проблему. Деякі вчені вважають, що правосуб'єктність включає не лише правоздатність та дієздатність, а й права та обов'язки, які безпосередньо впливають з дії законів. Інші зазначають, що правосуб'єктність юридичних осіб конкретизується не лише в категоріях право- та дієздатності, а що стосовно юридичних осіб використовується також поняття компетенції [1].

Для правосуб'єктності юридичної особи характерним є те, що категорії правоздатності та дієздатності в неї збігаються, тому в законодавстві та на практиці досить часто вживається термін “правоздатність”, коли йдеться про цивільну правосуб'єктність юридичної особи.

Цивільна правоздатність юридичних осіб виникає, за загальним правилом, з дати державної реєстрації та припиняється з моменту скасування такої реєстрації за заявою учасників юридичної особи або за рішенням відповідного судового органу.

У сучасній цивілістичній літературі багато уваги приділяється досить спірному питанню – питанню правоздатності загальної та спеціальної [2], сутність якого зводиться до такого. Після створення юридичної особи виникає питання: чи володіє вона в майновій сфері всіма тими самими юридичними правами, якими володіє й особа фізична (загальна правоздатність), чи коло цих прав є вужчим і обмежується лише тими, які випливають із самої мети юридичної особи, зазначеної в її установчих документах? Це питання, як зазначалося вище, є надзвичайно спірним у теорії права, особливо зважаючи на те, що законодавства різних країн з цього приводу не містять ніяких чітко визначених положень. У той час, коли одні цивілісти не вбачають ніяких підстав для звуження свободи діяльності юридичних осіб і в тому сенсі визнають принцип загальної правоздатності, інші, виходячи з міркування, що діяльність юридичних осіб будується лише виходячи з мети їх створення, обстоюють принцип правоздатності спеціальної.

Прихильники спеціальної правоздатності юридичної особи виходять з того, що обсяг цивільної правоздатності юридичної особи обмежується цілями та предметом її діяльності (більшість радянських цивілістів). Характерною особливістю загальної правоздатності юридичної особи є порівняння її з правоздатністю осіб фізичних, за винятком тих прав та обов'язків, необхідною передумовою яких є природні властивості людини (Швейцарія, Німеччина).

Слід зазначити, що сучасне цивільне право країн Заходу, по суті, відмовилося від принципу спеціальної правоздатності юридичної особи. Тенденція до розширення обсягу їх правоздатності спостерігалася вже з кінця XIX століття. Однак ця тенденція внаслідок особливостей історичного розвитку окремих країн не отримала в законодавстві однакового закріплення. Тільки в Швейцарському Цивільному Уложенні 1907 р. прямо встановлено, що юридична особа володіє необмеженою правоздатністю. У праві інших західних країн правоздатність юридичних осіб формально не є настільки широкою [3].

Розробники чинного ЦК України відмовилися від принципу спеціальної правоздатності. ЦК України встановлює, що юридична особа може мати такі самі цивільні права та обов'язки, як і особа фізична, за винятком тих прав та обов'язків, необхідною передумовою яких є природні властивості людини (загальна правоздатність). Однак, як свідчить практика, говорити в сучасних умовах про існування загальної цивільної правоздатності для всіх юридичних осіб неможливо. Так само, як кожна фізична особа має свої індивідуальні особливості та відмінності, кожна юридична особа є особливим індивідуальним суб'єктом

цивільних правовідносин. У зв'язку з чим не можна говорити про існування однакової, загальної для всіх юридичних осіб правоздатності. Кожна юридична особа відрізняється від іншої, має свої індивідуалізуючі ознаки і саме в зв'язку з цим не можна говорити сьогодні про існування однакової правоздатності для всіх юридичних осіб. Правоздатність кожної юридичної особи є особливою, спеціальною, що в першу чергу пояснюється індивідуальністю юридичної особи та системою її індивідуалізуючих ознак.

Враховуючи сучасні тенденції інтеграції України до європейського співтовариства, звертає на себе увагу питання правосуб'єктності та її особливостей стосовно іноземних юридичних осіб. Для того щоб з'ясувати, яким правом регулюється правосуб'єктність іноземної юридичної особи, слід перш за все розглянути такі категорії, як "національність", "особистий закон" та "особистий статус" юридичної особи.

Юридичні особи – суб'єкти міжнародного приватного права – підпорядковуються у своїй діяльності певним правовим нормам, які визначають їхній особистий статус. Особистий статус юридичної особи визначає її правове становище, а також обсяг правоздатності юридичної особи, наприклад, які угоди вона може укладати та які угоди є для неї позастатутними. Згідно з класичною доктриною міжнародного приватного права особистий статус юридичної особи встановлюється виходячи з національності.

У теорії міжнародного приватного права існує декілька підходів до визначення національності юридичної особи. Деякі вчені розглядають національність юридичної особи як належність юридичної особи до певної держави. Однак більшість науковців вважає, що національність включає два аспекти: державну належність юридичної особи та особистий закон [4].

Питання про співвідношення категорій особистого закону та державної належності юридичної особи та питання про ознаки, які визначають ці категорії, є спірними в теорії та практиці Заходу: не вироблено єдиного критерію для визначення особистого закону та державної належності юридичної особи. Ці питання по-різному вирішуються у праві різних країн. Слід зазначити, що останнім часом у доктрині міжнародного приватного права почали розмежовувати особистий закон та державну належність юридичної особи.

Деякі вітчизняні вчені [5] зазначають, що слід відмовитися від відображеного в радянській доктрині підходу до визначення особистого статусу юридичної особи через "національність", тобто особистий закон і державну належність юридичної особи. Вважається, що такий підхід є застарілим. Тому в цивілістичному розумінні доречніше говорити лише про особистий закон юридичної особи, який відповідає на питання її статусу. Наведена вище точка зору знайшла підтримку в ЦКУ. Так, згідно з ЦКУ, правосуб'єктність юридичної особи визначається за особистим законом юридичної особи.

Враховуючи вищевикладене, слід зауважити, що на сучасному етапі реформування приватного права України та з метою уніфікації підходів до визначення певних правових категорій було б доцільним обмежитися використанням терміна "особистий закон" для визначення особистого статусу юридичної особи.

У світовій практиці існує декілька основних критеріїв, які дозволяють визначити особистий закон юридичної особи: 1) за місцем створення (доктрина інкорпорації); 2) за місцем знаходження її адміністративного центру (доктрина осілості); 3) за місцем її основної діяльності (доктрина центру експлуатації).

На питання про те, що є особистим законом юридичної особи, немає єдиної відповіді, і тому вибір доводиться робити з існуючих з цього питання доктрин.

Раніше цивільне законодавство України встановлювало, що особистий статус іноземних юридичних осіб, а отже, і обсяг їх цивільної правоздатності визначався законом країни, де створено підприємство чи організацію (ст. 567 старого Цивільного кодексу України). Розробники чинного ЦК України при встановленні особистого закону юридичної особи взяли за основу критерій місця її реєстрації, очевидно виходячи з теорії інкорпорації. Так, особистим законом юридичної особи вважається право країни – місця знаходження юридичної особи. При цьому під місцем знаходження юридичної особи розуміється країна, в якій юридична особа зареєстрована.

Теорія інкорпорації, покладена в основу особистого закону юридичної особи розробниками чинного ЦК України, має такі переваги: 1) критерій місця інкорпорації чіткий, його легко встановити; 2) без згоди держави, за законами якої оформлена юридична особа, вона не може змінити свою національність; 3) якщо діяльність юридичної особи буде визнано небажаною для держави інкорпорації, вона може ліквідувати цю юридичну особу не лише в себе, але й за кордоном.

Література

1. Мицкевич А.В. Субъекты советского права. — М., 1962.
2. Иоффе О.С. Избранные труды по гражданскому праву: Из истории цивилистической мысли. Гражданское правоотношение. Критика теории “хозяйственного права”. — М.: Статут, 2000.
3. Даналькевич Н.И., Федоров О.Н. Международное частное право: Учеб. пособие. — Днепропетровск: Арт-Пресс, 1999.
4. Богуславский М.М. Международное частное право. — М.: Междунар. отношения, 1989.
5. Фединяк Г.С., Фединяк Л.С. Міжнародне приватне право. — К.: Юрінком Інтер, 2000.

УДК 347.633(477)

Т.А. Стоянова

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ПРИПИНЕННЯ УСИНОВЛЕННЯ

Відносини усиновлення, як і будь-які інші сімейні правовідносини, є тривалим видом правовідносин, оскільки вони продовжуються довічно [1, с. 282]. Проте чинне законодавство передбачає ряд випадків, коли відносини усиновлення все ж таки можуть бути припинені. Так, СК України [2, ст. 155] передбачає такі підстави припинення усиновлення: скасування усиновлення та визнання його недійсним. Л.М. Зілковська виділяє ще одну підставу припинення відносин